

SZERKESZTŐI JEGYZET

Az elmúlt hetekben egy nemzetközi történelemoktatási tanácskozás előkészítésében vettem részt. Előadóként azt a feladatot kaptam, hogy „felülnézetből” foglaljam össze az elmúlt 30 év történelemoktatásának jellemzőit.

Sokáig gondolkodtam, miként tegyek eleget a kihívásnak. Néhány évvel ezelőtt egy hasonló konferencián szürreálisnak neveztem a hazai történelemoktatást, mondván, hogy mind az elmélet, mind a gyakorlat terén a különböző történelmi idősíkok jellemzői egymásra csúsztak, és ezek a sokszor egymásnak is ellentmondó jelenségek a mindennapi praxisban párhuzamosan egymás mellett funkcionálnak. Egyszerre van jelen a hagyományos tanári előadáson, diktáláson alapuló tanítás, a kérdve kifejtő módszer, valamint a tevékenység-, és élményközpontú, projekt-munkára épülő, nemegyszer hálózatokban is megtestesülő digitális oktatási gyakorlat. A mindennapi történelemtanítás általános képe ezért különböző perspektívákból vizsgálva más-más értelmezési lehetőségeket kínál és tesz lehetővé. Miként a konkrét valóságon túlmutató úgynevezett szürreális alkotásoké. Akkori előadásomban ennek a szürreális képnek a bemutatására helyeztem a hangsúlyt és csak érintőlegesen utaltam a szürreális kép kialakulásának hátterére.

Ma már a szürreális történelemtanítási valóság mögötti folyamatok összefüggései foglalkoztatnak. E folyamatok olyan *ingamozgások*, amelyek *többdimenziósak*, és *így igen* bonyolult mintázatot alkotnak. Az ingák itt nemcsak vízszintesen, a két szélső pont között lengenek, hanem függőlegesen, keresztirányúan és párhuzamosan is szüntelen mozgásban vannak – és így „az órák összevissza vernek” (Kosztolányi Dezső után).

Az elmúlt 30 évben az idősíkok egymásba és egymásra csúsztak. Számba venni is nehéz a történelemtanításra ható különböző ingamozgások összességét. Mégis ezt választottam végül megtartandó előadásom kárpótlásáért értelmezhető vezérfonalának, mert az elmúlt három évtizedben az ingamozgásokban kifeszülő ellentétek – mint folyamatos impulzusok – egyszerre szabadítottak fel intervenciós és kompenzációs energiákat, amelyek persze e már-már átláthatatlan rendszer önkorrekciós működését is garantálták.

Őrült rendszer ez – mondhatnánk –, *de van benne mozgás!* Ingák lengenek a különböző eszmei, vallási, ideológiai megközelítések, nézőpontok között. Például: idealista vs. materialista, individualista vs. kollektivisták, globális vs. lokális. Ingák lengenek az eltérő államigazgatási elvek és gyakorlatok közt. Például: demokratikus vs. autokratikus, liberális vs. etatista, centralizációs vs. decentralizációs, szakpolitikai vs. politikai. Ingák lengenek az oktatási rendszer társadalmi, szocializációs funkcióinak különböző megközelítései közt. Például: elitista vs. egyenlőségpárti, nevelés- vs. oktatásközpontú, szegregációs vs. komprehenzív, versengésre vs. együttműködésre ösztönző. Ingák lengenek a tartalmi szabályozás elveiben és gyakorlatai közt is. Például: szaktudomány-alapú vs. gyermekközpontú, központi vs. helyi elvárásokra épülő, ismeretközpontú vs. kompetenciaalapú. Ingák lengenek a tanár- vs. tanulóközpontú, az ismeretátadó vs. képességfejlesztő, az osztályszintű vs. személyre szabott, a hagyományos vs. projektre épülő, illetve a papíralapú tankönyvekre támaszkodó vs. infokommunikációs technikát alkalmazó gyakorlat között.

A történelemtanítás ingáját például a következő ellentétek tartják mozgásban: a múlt vs. a lejegyzett múlt, a változás vs.

fejlődés megkülönböztetése, a lineáris vs. spirális fejlődési modell vagy a meta- vs. mikrotörténeti, illetve a politikai vs. életmódalapú, győztesekre vs. vesztesekre fókuszáló szemlélet érvényesítése. Vagy a komplex társadalomtudományi vs. szűkebb történettudományi, a monopolisztikus vs. multiperspektivikus megközelítés, az alattvalói engedelmességre vs. a civil állampolgári magatartásra nevelő, a történelmi ismeretek megtanítására vs. történelmi gondolkodás fejlesztésre koncentráló stratégia.

Az elmúlt 30 évben „hét rendszervál-tással” nagyjából hétszer írtuk újra történelmünket. A múltért folyó folyamatos küzdelemben minden generáció újabb és újabb értelmezési kereteket keres és kínál – ebben pedig sajnálatosan az egyszerű „elő-jelvéltások” dominálnak – amit korábban pozitívnak ítéltünk meg, az negatív lett, és fordítva – ahelyett, hogy a narratívák a múlt bonyolult összefüggéseit próbálnák meg értelmezni. Mégis, *a legutóbbi időkig* azt láttuk, hogy minden nehézség ellenére *jelentős változások következtek be a történelemtanításban*. A többségében központilag vezérelt és szabályozott modernizációs törekvések a tartalmi szabályozókban, tan-könyvekben, tanárképzésben és a tanítási gyakorlatban azt mutatják, hogy a hazai folyamatok többé-kevésbé szinkronban kerültek a nemzetközi trendekkel.

Az elmúlt időszakban azonban a már-már visszafordíthatatlannak látszó folyamattal *gyökeresen ellentétes köz- és szakpolitika szándékok jelentek meg*. A klasszikus európai nézőpont helyébe új világmagyarázatok kerültek, a tudományos normák zárójelbe kerülésével megjelent és teret kapott egybites igazságaival az intellektuális alvilág, és a szellemi élet monopolizálását célozta meg. Megjelent a kizárólagosság, a megfellebbezhetetlen elméletek igazságára való törekvés, a felsőbbrendűség tudatát tükröző hatalmi gőg, a kétkedés jogának megkérdőjelezése.

Már-már kézzelfogható közelségbe került a történelmi múlt egyszempontú hirdet-hetőségének esélye, a kritikai gondolkodás száműzése, a demokratikus attitűdök kiiktatásáé, és feltűnővé vált a tanítási gyakorlatot figyelő és szankcionáló „nagy testvér” hatalma. Mintha valakik véget kí-vánnának vetni a sok-sok bizonytalansággal, értelmezési-mérlegelési nehézségekkel járó ingamozgásoknak, mert így könnyebb kont-rollálni a hivatalostól eltérő gondolatokat, gyakorlatokat, és illegitimitásba kényszeríteni a próbálkozásokon és kétélyeken alapuló, s ezzel felszabadító örömeket hozó szakmai-pedagógiai autonómiát.

Nappalinkban egy antik ingaóraszek-rény áll. Díszes darab, lehet talán már 150 éves is. Szinte minden látogató megcsodálja, többen már ajánlatot is tettek megvásárlá-sára. De ez az óraszekrény nem eladó. Pedig nem igazi, nemzedékeken átívelő családi örökség, csak egy talált tárgy. A nagyszülők padlásáról menekítettük le, akik valamelyik rokonuk révén jutottak hozzá. Feltehetően az eredeti tulajdonosukat a viharos 20. szá-zad nemcsak ettől a vagyontárgytól, hanem életétől is megfosztotta.

Az óra a szó szoros értelmében áll, mert nem sikerült az ingát működőképessé tenni, hiába vittük többször is órásmesterhez. Szer-kezetében minden alkatrésze a helyén van, mégse működik. A súly felhúzása és az inga megrendítése után az óra elindul, de sajnos rövidebb-hosszabb idő után megáll. Hiába indítjuk újra, mindig elakad. A legutóbbi ja-vításnál az órásmester olyasmire utalt, hogy az órát egysúlyú szerkezet vezérli, nincs benne ellensúly, amely az ellenhatás révén magától is mozgásban tartaná.

Szóval kellene egy ellensúly, hogy folyamatosan lengjen az inga, mert anélkül megáll az idő, a tér is elsorvad, mi pedig (reménytelenül) várhatunk Godot-ra.

Kaposi József